

Social- och hälsovårdsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om patientombud och socialombud samt till lag om ändring av 53 § i lagen om småbarnspedagogik (RP 300/2022 rd)

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om patientombud och socialombud samt till lag om ändring av 53 § i lagen om småbarnspedagogik (RP 300/2022 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för betänkande.

Motion

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande motion:

- lagmotion LM 79/2022 rd Merja Mäkisalo-Ropponen sd m.fl. Lagmotion med förslag till lag om patientombud, socialombud och ombud för personer med funktionsnedsättning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringsråd Pirjo Kainulainen, social- och hälsovårdsministeriet
- socialråd Juha Luomala, social- och hälsovårdsministeriet
- biträdande justitieombudsman Maija Sakslin, riksdagens justitieombudsmans kansli
- ledande överinspektör för socialvården Nina Siro-Södergård, Regionförvaltningsverket i Sydvästra Finland
- överinspektör Lilli Autti, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira)
- förvaltningschef Jaana Vento, HUS-sammanslutningen
- integrationsdirektör Kristiina Kariniemi-Örmälä, Mellersta Nylands välfärdsområde
- social- och patientombud Taija Mehtonen, Birkalands välfärdsområde
- ledande expert Aino Närkki, Hyvinvointiala HALI ry
- jurist Julia Lumijärvi, Konsumentförbundet ry
- social- och patientombudsman Kati Lammi, Socialombudsmännen rf
- jurist Patrik Metsätähti, SOSTE Finlands social och hälsa rf
- ordförande Hanna Sykkö, Suomen potilasasiamiehet ry
- patientombudsman Riitta-Liisa Karhunen.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- äldreombudsman Päivi Topo, Äldreombudsmännens byrå
- undervisnings- och kulturministeriet

Betänkande ShUB 49/2022 rd

- dataombudsman Anu Talus, Dataombudsmannens byrå
- Utbildningsstyrelsen
- Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- Velfärdsområdesbolaget Hyvil Ab
- Norra Österbottens velfärdsområde
- Fackorganisationen för högutbildade inom socialbranschen Talentia rf
- Tehy rf
- Handikappforum rf
- Barnombudsmannens byrå
- justitieministeriet
- Brottsförjldsmyndigheten.

PROPOSITIONEN OCH MOTIONEN

Propositionen

Regeringen föreslår att det stiftas en ny lag om patientombud och socialombud. Propositionen grundar sig på skrivningen i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering om att förbättra patient- och socialombudsmännens verksamhet.

Enligt propositionen införs i stället för de nuvarande ombudsmannabenämningarna de könsneutrala benämningarna patientombud och socialombud. Den föreslagna lagen innehåller bestämmelser om ordnande av den verksamhet som utövas av patientombud och socialombud samt om patientombudens och socialombudens oberoende, behörighet och uppgifter. Dessutom föreslås det bestämmelser om behandlingen av personuppgifter i patientombudens och socialombudens verksamhet.

Enligt propositionen ska patientombudens och socialombudens verksamhet ordnas av velfärdsområdena och Helsingfors stad i fråga om den offentliga och privata social- och hälsovården, företagshälsovården samt småbarnspedagogiken. Dessutom ska HUS-sammanslutningen ordna patientombudens verksamhet i fråga om den hälso- och sjukvård som sammanslutningen ordnar och producerar. Staten ska ordna patientombudens verksamhet i hälso- och sjukvård som ges vid statens sinnessjukhus, hälso- och sjukvårdstjänster som ordnas och produceras av Försvarsmakten och hälso- och sjukvårdstjänster som ordnas och produceras av Enheten för hälso- och sjukvård för fångar. Dessutom ska Arbetshälsoinstitutet ordna patientombudens verksamhet i de hälso- och sjukvårdstjänster som institutet producerar.

Ett tillräckligt antal patientombud och socialombud ska utses med beaktande av patienternas och klienternas servicebehov. Patientombudens och socialombudens uppgifter motsvarar i hög grad de nuvarande patientombudsmännens och socialombudsmännens uppgifter. För patientombudens och socialombudens verksamhet ska det i regel utses en ansvarig person som bland annat ska styra, samordna och utveckla patientombudens och socialombudens verksamhet samt tillsammans med dem årligen sammanställa en redogörelse om utvecklingen av patienternas och klienternas rättigheter och ställning för den som ordnar verksamheten. Velfärdsområdet kan också utse en ansvarig person separat för patientombudens verksamhet och för socialombudens verksamhet.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

Patientombudens och socialombudens oberoende och opartiskhet ska tryggas när de sköter sina uppgifter. Oberoendet tryggas bland annat genom att verksamheten ordnas åtskilt från uppgifter som anknyter till ordnande och produktion av social- och hälsovård. För uppgifterna som patientombud, socialombud eller ansvarig person för verksamheten förutsätts lämplig högre högskoleexamen och sådan kännedom om uppgiftsområdet som uppgiften kräver.

Den som har ansvar för att ordna patientombuds- och socialombudsverksamhet är personuppgiftsansvarig för handlingarna inom den verksamhet som organiseringsansvaret omfattar. I lagen föreslås det även bestämmelser om behandling av personuppgifter och anknytande skyddsåtgärder, om skyldighet att dokumentera och registrera uppgifter och om bevaringstid för handlingar. Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården ska enligt den föreslagna lagen föra ett riksomfattande register över patientombud och socialombud.

Syftet med lagen är att främja tillgodoseendet av rättigheterna och rättsskyddet för patienter samt klienter inom socialvården och småbarnspedagogiken genom att förbättra patientombudens och socialombudens verksamhetsbetingelser och oberoende samt kvaliteten på verksamheten.

I och med den föreslagna lagen upphävs de nuvarande bestämmelserna om patientombudsmän och socialombudsmän i lagen om patientens ställning och rättigheter och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Därtill föreslås det att bestämmelserna om socialombudsmän i lagen om småbarnspedagogik ändras.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft den 1 januari 2024. Bestämmelserna om dokumentering och registrering av uppgifter samt bestämmelsen om registreringsskyldighet för Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården ska tillämpas senast från och med den 1 januari 2025. I lagen föreslås dessutom en övergångsbestämmelse om behörighetsvillkoren för patientombud.

Lagmotionen

LM 79/2022 rd. Lagmotionens innehåll är i övrigt detsamma som i den aktuella propositionen, men till skillnad från propositionens förslag till lag om patientombud och socialombud föreslås det i motionen också en uppgift som ombud för personer med funktionsnedsättning. Ombudet för personer med funktionsnedsättning skulle ha i uppgift att främja likabehandlingen av personer med funktionsnedsättning och deras rättigheter samt tjänsternas tillgänglighet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Regeringen föreslår att det stiftas en ny lag om patientombud och socialombud. I stället för de nuvarande ombudsmannabenämningarna införs de könsneutrala benämningarna patientombud och socialombud. Det föreslås bestämmelser om ordnandet av ombudens verksamhet samt om deras oberoende ställning, behörighet och uppgifter. Dessutom föreslås det bestämmelser om behandlingen av personuppgifter i patientombudens och socialombudens verksamhet.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

Propositionens mål är att främja tillgodoseendet av patientens rättigheter och rättssäkerhet samt klientens rättigheter och rättssäkerhet inom socialvården och småbarnspedagogiken genom att förbättra verksamhetsförutsättningarna för och kvaliteten på patientombudens och socialombudens verksamhet.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft den 1 januari 2024. Bestämmelserna om dokumenterings- och registreringsskyldighet tillämpas dock först från och med den 1 januari 2025, så att anordnarna av verksamheten har tillräckligt med tid för att skaffa informationssystem och förbereda fullgörandet av skyldigheterna.

Social- och hälsovårdsutskottet anser att propositionens mål är nödvändiga och relevanta. Utskottet tillstyrker lagförslaget med anmärkningarna nedan.

Organiseringen av patientombudens och socialombudens verksamhet

Enligt propositionen ska välfärdsområdena och Helsingfors stad ordna patientombudens och socialombudens verksamhet inom den offentliga och den privata social- och hälsovården, företagshälsovården och småbarnspedagogiken. Dessutom ordnar HUS-sammanslutningen, statens sinnessjukhus, Enheten för hälso- och sjukvård för fångar och Arbetshälsoinstitutet patientombudens verksamhet i fråga om den hälso- och sjukvård som de tillhandahåller.

En väsentlig ändring i förhållande till nuläget är att privata serviceproducenter inom hälso- och sjukvården inte längre ordnar patientombudsverksamhet vid sina verksamhetsenheter på samma sätt som för närvarande. De privata serviceproducenterna ska dock även i fortsättningen bland annat informera sina patienter om möjligheten att framställa anmärkning samt behandla inkomna anmärkningar och svara för egenkontrollen av sina tjänster. Målet är att genom en centralisering av verksamheten till välfärdsområdena harmonisera patient- och socialombudens verksamhet.

Vid utskottets sakkunnigutfrågning framfördes det att propositionen inte innehåller en tillräcklig bedömning av alternativa sätt att ordna patientombudens verksamhet inom den privata hälso- och sjukvården. Det uttrycktes också oro över att centraliseringen av verksamheten urholkar det nuvarande fungerande patientombudsmannasystemet hos stora privata serviceproducenter. Sakkunniga påpekade också att serviceproducenterna inom hälso- och sjukvården även i fortsättningen bör ha möjlighet att själva ordna patientombudens verksamhet i fråga om den hälso- och sjukvård de producerar.

Enligt propositionen (s. 29) har alternativa sätt att ordna verksamheten bedömts under beredningen, men på grund av den bristande enhetligheten och kvalitetsskillnaderna ansågs det inte vara ändamålsenligt att bevara nuläget när det gäller att ordna patientombudens verksamhet. Det bedöms att välfärdsområdena i egenskap av större anordnare av service har bättre möjligheter än mindre aktörer att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet på ett högklassigt och enhetligt sätt samt så att också ombudens oberoende och opartiskhet kan tryggas.

I propositionen påpekas det (s. 30) att större tjänsteproducenter eller sådana mindre tjänsteproducenter som samarbetat med andra ofta har klarat av att ordna patientombudsmannens verksamhet på ett mycket bra sätt, varför det också skulle vara möjligt att bevara det nuvarande tillståndet i

Betänkande ShUB 49/2022 rd

fråga om sådan verksamhet. Ett alternativ där endast vissa privata tjänsteproducenter skulle ha haft möjlighet att ordna patientombudsverksamhet skulle ha förutsatt en regleringsmodell som behandlar de privata tjänsteproducenterna lika och eventuellt ett nytt tillståndsförfarande där förutsättningarna för att ordna patientombudsverksamhet skulle ha bedömts. En enhetlig lösning när det gäller att ordna patientombudens verksamhet inom den privata hälso- och sjukvården är också enklare ur patientens synvinkel. Centraliseringen av verksamheten motsvarar också organiseringen av socialombudens verksamhet, vilket medför samverkans effekter och gör verksamheten bättre harmoniserad.

Utskottet anser det vara viktigt att man bevakar vilka konsekvenser centraliseringen av verksamheten har för ombudens verksamhet och för tillgången till tjänster. Utskottet betonar att välfärdsområdena, HUS-sammanslutningen och Helsingfors stad har möjlighet att samarbeta med andra välfärdsområden och att av dem skaffa patient- och socialombudstjänster i enlighet med lagen om välfärdsområden (611/2021). Dessutom har välfärdsområdena i enlighet med 3 kap. i lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021) möjlighet att skaffa patient- och socialombudstjänster av privata tjänsteproducenter.

Utskottet påpekar dessutom att privata tjänsteproducenter även i fortsättningen kan ge sina patienter och klienter allmän rådgivning som berör social- och hälsovården samt klientens och patientens ställning och rättigheter. Propositionen ändrar inte heller de skyldigheter som gäller den privata tjänsteproducentens egenkontroll och säkerställandet av tjänsternas kvalitet och säkerhet. Dessutom har privata tjänsteproducenter fortfarande den skyldighet som anges i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992, nedan kallad patientlagen) och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000, nedan kallad klientlagen) att lämna sina patienter och klienter tillräcklig information om rätten att framställa anmärkning och att göra det så enkelt för dem som möjligt att framställa anmärkning.

Uppgifter

Patientombudens och socialombudens uppgifter enligt 8 § i lagförslaget motsvarar i stor utsträckning patientombudsmannens och socialombudsmannens nuvarande uppgifter. Till uppgifterna hör bland annat att ge råd till patienter, klienter och deras anhöriga om patienternas och klienternas rättigheter, bistå med att framställa en anmärkning och informera om deras rättigheter. Patient- och socialombuden ska därtill även i övrigt arbeta för att främja och tillgodose patientens och klientens rättigheter, vilket bland annat inbegriper samarbete med olika aktörer.

Enligt 2 § i lagförslaget ska välfärdsområdet dessutom utse en ansvarig person för patientombudens och socialombudens verksamhet, som har i uppgift att se till att patientombudens och socialombudens verksamhet är enhetlig och av hög kvalitet genom att samordna verksamheten och ge vägledning och anvisningar om verksamhetspraxis till patient- och socialombuden.

Utskottet anser det vara ändamålsenligt att patient- och socialombudens uppgifter inte har uppräknats uttömmande i lagen, eftersom de behövliga åtgärderna kan variera i fråga om varje enskild kund och situation. Dessutom är det motiverat att patient- och socialombuden samt anordnaren av patient- och socialombudsverksamheten ges möjlighet att utveckla sin verksamhet så att den bäst tjänar främjandet av klienternas och patienternas rättigheter. Utskottet betonar att be-

Betänkande ShUB 49/2022 rd

stämmelserna om patient- och socialombud på lika villkor omfattar alla patient- och klientgrupper oberoende av ålder och bakgrund.

Vid utfrågningen av sakkunniga framfördes att det eventuellt finns behov av att komplettera bestämmelserna om patient- och socialombudens uppgifter med en skyldighet att vid behov bistå vid anförande av klagomål, eftersom det är svårt att hos någon annan instans få hjälp med att anförda klagomål. Enligt social- och hälsovårdsministeriet skulle en skyldighet att hjälpa patienten eller klienten med att anförda klagomål eller upprätta andra rättsliga handlingar förutsätta både tilläggsresurser och krav på juridiskt kunnande för patient- och socialombudsverksamhetens del. Utskottet noterar dock att patient- och socialombuden fortfarande kan bistå vid anförandet av klagomål, om de har resurser och kompetens för det.

Utskottet välkomnar att det i 8 § i lagförslaget också föreslås att det årligen sammanställs en redogörelse om patientombudens verksamhet till anordnaren av verksamheten. Det här förfarandet tillämpas redan nu i fråga om socialombudsmännens verksamhet. Velfärdsområdet och andra aktörer som ordnar tjänster kan utnyttja redogörelsen när de utvecklar tjänsterna. Dessutom har exempelvis tillsynsmyndigheten alltid möjlighet att begära en utredning av velfärdsområdet eller någon annan anordnare med anledning av missförhållanden som lyfts fram i patient- eller socialombudens redogörelse. Utskottet fäster vikt vid den utgångspunkt som lyfts fram i specialmotiveringen (s. 64), enligt vilken det är motiverat att tidpunkten för inlämnandet av redogörelsen infaller med hänsyn till tidsplanen för beredningen av velfärdsområdets budget. På det sättet ska eventuella behov av tilläggsresurser som framkommit kunna beaktas i tid vid uppgörandet av budgeten.

Inkluderande av småbarnspedagogiska tjänster i socialombudens uppgiftsområde

I propositionen föreslås det att velfärdsområdena ska ordna socialombudens verksamhet i fråga om de småbarnspedagogiska tjänster som ordnas och tillhandahålls av kommuner och privata aktörer. Också enligt 53 § i den gällande lagen om småbarnspedagogik (540/2018) omfattas socialombudsmannens uppgifter av sådana socialombudsmannauppgifter som berör tjänster inom den småbarnspedagogik som ordnas och tillhandahålls av kommuner och privata aktörer.

Sakkunniga har fäst uppmärksamhet vid att småbarnspedagogiken inte är en socialtjänst och att velfärdsområdena inte ansvarar för anordnandet av småbarnspedagogisk verksamhet. Därför ansågs det motiverat att rådgivning som berör rättsskyddet för klienterna inom småbarnspedagogiken bör ordnas separat.

Enligt social- och hälsovårdsministeriet har det inte funnits förutsättningar att inom tidsplanen för beredningen av propositionen särskilja småbarnspedagogiken från socialombudens uppgiftsområde, eftersom det skulle kräva en separat beredningsprocess inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde. Det skulle också kräva att det upprättas en ny organisation för skötseln av uppgiften och att det reserveras finansiering för den. Därför har man vid beredningen beslutat att åtminstone inte tills vidare göra ändringar i förhållande till nuläget när det gäller rådgivning i rättsskyddsfrågor inom småbarnspedagogiken.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

Utskottet betonar att man vid organiseringen av verksamheten bör säkerställa att det socialombud som sköter socialombudsuppgifter som gäller småbarnspedagogiken är förtrogen med uppgiftsområdet i fråga och har den kompetens som behövs till exempel om barns rättigheter och rättsmedel. Det välfärdsområde som har hand om att ordna patient- och socialombudsverksamheten ansvarar för att dess ombud har tillräcklig kompetens samt för fortbildningen av ombuden.

Utskottet anser att skötseln av uppgifterna inom småbarnspedagogiken som en del av socialombudets uppgifter bör bevakas och utvärderas samt att det vid behov bör beredas en separat lösning i fråga om rättsskyddsrådgivningen inom småbarnspedagogiken. Dessutom betonar utskottet att välfärdsområdenas informationsskyldighet enligt 2 § 5 mom. i lagförslaget också gäller socialombudens verksamhet inom småbarnspedagogiken.

Kompetens och tillräckligt antal ombud

Enligt 6 § i lagförslaget är den som har en för uppgiften lämplig högre högskoleexamen och sådan kännedom om uppgiftsområdet som uppgiften kräver behörig för uppgiften som patientombud, socialombud och ansvarig person för verksamheten. Det föreslås inga närmare bestämmelser om antalet patientombud eller socialombud eller om personaldimensioneringen. Enligt propositionen ska det utses ett tillräckligt antal patientombud och socialombud med beaktande av patienternas och klienternas servicebehov.

Utskottet anser att det är ändamålsenligt att varje välfärdsområde och andra aktörer som ansvarar för att ordna verksamheten själva bedömer vilket antal patientombud och socialombud som är tillräckligt, eftersom dessa bäst känner till vilket servicebehov patienterna och klienterna i området eller hos myndigheten har. Antalet patientombud och socialombud samt ansvariga personer som utses beror i hög grad på välfärdsområdets storlek och patient- och klientantal samt patienternas och klienternas servicebehov. Enligt en utredning från social- och hälsovårdsministeriet skulle en ombudsresurs som är anknuten till befolkningsunderlaget sannolikt leda till en situation där det finns för lite resurser för verksamheten i en del områden medan resurserna i andra områden möjliggör ett förhållandevis mångsidigt utbud av ombudstjänster. Därför skulle resurser som grundar sig på ett kalkylerat behov anknutet till befolkningsunderlaget sannolikt inte riktas på ett ändamålsenligt sätt.

Dessutom ger de föreslagna bestämmelserna dem som har ansvar för ordnandet av tjänsterna prövningsrätt vid tillsättandet av patientombud och socialombud, bland annat i fråga om den kännedom om uppgiftsområdet som krävs för uppgiften. Det beror också på ombudets kompetens om han eller hon kan sköta uppgifter som både patientombud och socialombud.

Utskottet betonar att tillräckliga resurser bör reserveras för att ordna patient- och socialombudstjänsterna så att patienterna och klienterna faktiskt har tillgång till tjänsterna på ett behörigt och jämlikt sätt. Utskottet framhåller att det är viktigt att tillsynsmyndigheterna efter lagens ikraftträdande bevakar hur de resurser som anvisats för verksamheten räcker till inom välfärdsområdena och andra enheter som har ansvar för ordnandet av tjänsterna.

Utskottet understryker också att patient- och socialombudstjänsterna ska vara tillgängliga för alla patient- och klientgrupper och att en del klientgrupper behöver mer rådgivning i rättsskyddsfrå-

Betänkande ShUB 49/2022 rd

gor. När tjänsterna ordnas och resurserna allokeras ska man således ta hänsyn till de varierande behoven hos olika klientgrupper, såsom äldre, barn och personer med funktionsnedsättning. Patientombuden och socialombuden ska i tillräcklig utsträckning vara anträffbara via olika medel för kommunikation och vid behov vara anträffbara personligen eller till exempel med hjälp av videoförbindelse eller distanskontakt. Ombudet ska också besvara klienterna inom rimlig tid. Den rådgivning som ges av ombuden ska också beakta olika patient- och klientgruppers behov. Till exempel i rådgivningen till barn och unga ska ombuden ta hänsyn till barnens och de ungas ålder. I specialmotiveringen till propositionen konstateras det att kompetenskraven för patient- och socialombud behöver preciseras särskilt i fråga om rättigheterna för barn och personer med funktionsnedsättning.

Oberoende och opartiskhet

Enligt 5 § i lagförslaget ska den som ansvarar för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet ordna verksamheten så att patientombudens och socialombudens oberoende och opartiskhet tryggas när de utför sina uppgifter. Oberoendet tryggas för sin del av 2 § i lagförslaget, enligt vilken patientombudens och socialombudens verksamhet ska ordnas som en enhetlig administrativ helhet som är åtskild från välfärdsområdets uppgifter som gäller ordnande och produktion av social- och hälsovård. Patientombuden och socialombuden kan således inte sköta uppgifter som berör ordnandet av social- och hälsovården eller delta i tillhandahållandet av social- och hälsovårdstjänster inom välfärdsområdet i fråga. Välfärdsområdena ska dock besluta närmare om hur patient- och socialombudens verksamhet organiseras, och verksamheten kan administrativt placeras i välfärdsområdets organisation på det sätt som välfärdsområdet anser ändamålsenligt.

Vid utskottets utfrågning ansåg en del sakkunniga att det med tanke på patient- och socialombudens oberoende och opartiskhet hade varit motiverat att verksamheten åtskiljs från de organisationer som har ansvar för att ordna tjänsterna inom social- och hälsovården. Ombudsverksamheten skulle då skötas vid en separat organisation, till exempel vid Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira), som svarar för tillsynen över verksamheten, eller vid regionförvaltningsverket.

Utskottet påpekar att det är ändamålsenligt att patientombudens och socialombudens verksamhet ordnas åtskilt från tillsynsmyndigheten, eftersom det inte hör till patientombudens och socialombudens uppgift att vara tillsynsmyndighet. Dessutom är det viktigt att ombuden arbetar nära klienterna och de tjänster som produceras för att den rådgivning som ombuden ger ska kunna fås med låg tröskel och att ombuden har kännedom om organisationen och tjänsterna.

Handlingar och rätten att få uppgifter

Propositionen innehåller nya bestämmelser om den personuppgiftsansvarige (9 §), behandling av personuppgifter (10 §), dokumentering och registrering av uppgifter (11 §), förvaring av handlingar (12 §) samt patientombudets och socialombudets rätt att få uppgifter (13 §). De föreslagna bestämmelserna motsvarar enligt propositionen kraven i grundlagen och EU:s dataskyddsförordning.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

Vid social- och hälsovårdsutskottets sakkunnigutfrågning aktualiserades flera frågor om hur behandlingen av personuppgifter och rätten att få uppgifter ska genomföras i praktiken. Dylika frågor kommer även i fortsättningen att avgöras i patient- och socialombudens verksamhet. Det är inte möjligt att reglera alla dessa frågor uttömmande på författningsnivå. Utskottet föreslår till dessa delar inga ändringar i lagförslaget bestämmelser om handlingar och rätt att få uppgifter.

Utskottet påpekar för tydlighetens skull att på handlingarna inom patient- och socialombudsverksamheten tillämpas utöver den föreslagna lagen bland annat lagen om offentlighet i myndigheters verksamhet. Tillämpliga blir också bestämmelserna i patientlagen och klientlagen. Riksdagen behandlar för närvarande regeringens proposition med förslag till lag om behandling av kunduppgifter inom social- och hälsovården och till lagar som har samband med den (RP 246/2022 rd), där det föreslås bestämmelser om sekretess och tystnadsplikt i fråga om klientuppgifter inom social- och hälsovården samt om definitionen av utomstående och givande av samtycke. De föreslagna bestämmelserna ska ersätta motsvarande bestämmelser i patientlagen och klientlagen.

I 51 § i förslaget till lag om behandling av kunduppgifter inom social- och hälsovården föreslås det bestämmelser om minderårigas rätt att förbjuda att deras uppgifter lämnas ut till vårdnadshavaren. Av den orsaken föreslår utskottet att hänvisningarna till patientlagen och klientlagen i 10 § 3 mom. i lagförslag 1 ändras så att det hänvisas till 51 § i lagen om behandling av kunduppgifter inom social- och hälsovården.

Tillsyn

Tillsyn över patient- och socialombudens verksamhet utövas enligt 14 § i lagförslaget av regionförvaltningsverken och Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården, precis som i nuläget. Som ett nytt tillägg föreslås i propositionen att Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården ska föra ett riksomfattande register över patientombud och socialombud.

Riksdagen behandlar för närvarande regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om tillsynen över social- och hälsovården och till vissa andra lagar som har samband med den (RP 299/2022 rd). Om de lagförslag som ingår i propositionen godkänns, grundar sig också tillsynen över patientombudens och socialombudens verksamhet och tillsynsmyndigheternas rätt till information på den nya, ovan nämnda tillsynslagen.

Lagmotion LM 79/2002 rd

Utskottet påpekar att patientombudens och socialombudens uppgifter enligt lagförslaget också omfattar uppgifterna för det i lagmotionen föreslagna ombudet för personer med funktionsnedsättning. Patient- och socialombuden ska främja tillgodoseendet av lika rättigheter för klienter och patienter oberoende av deras ställning, samt i synnerhet beakta klient- och patientgrupper som är i utsatt ställning och som ofta också i större utsträckning är i behov av patient- och socialombudens rådgivning och tjänster. Utskottet föreslår därför att bestämmelser om patientombud och socialombud utfärdas på det sätt som föreslås i propositionen och att lagmotion LM 79/2022 rd förkastas.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslag 2 i proposition RP 300/2022 rd utan ändringar.

Riksdagen godkänner lagförslag 1 i proposition RP 300/2022 rd med ändringar. (Utskottets ändringsförslag)

Riksdagen forkastar lagförslaget i lagmotion LM 79/2022 rd.

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om patientombud och socialombud

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Lagens tillämpningsområde

För att främja tillgodoseendet av rättigheterna och rättsskyddet för patienter samt för klienter inom socialvården och småbarnspedagogiken utses inom social- och hälsovården patientombud och socialombud.

Denna lag innehåller bestämmelser om ordnandet av den verksamhet som patientombuden och socialombuden utövar, om förutsättningarna för patientombudens och socialombudens verksamhet, om patientombudens och socialombudens uppgifter samt om behandlingen av personuppgifter i patientombudens och socialombudens verksamhet.

Vad som i denna lag föreskrivs om välfärdsområden tillämpas även på Helsingfors stad.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

2 §

Välfrädsområdenas ansvar för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet

Välfrädsområdena ska ordna patientombudens och socialombudens verksamhet i följande tjänster och funktioner:

- 1) social- och hälsovård som ordnas och produceras av välfrädsområdena,
- 2) socialt arbete inom hälso- och sjukvården som ordnas av HUS-sammanslutningen,
- 3) social- och hälsovårdstjänster som ordnas och produceras av staten och självständiga offentligrättsliga samfund med undantag för de tjänster som avses i 4 §,
- 4) social- och hälsovårdstjänster som produceras av kommuner,
- 5) småbarnspedagogiska tjänster som ordnas och produceras av kommuner och privata tjänsteproducenter,
- 6) social- och hälsovårdstjänster som ordnas och produceras av privata tjänsteproducenter,
- 7) företagshälsovårdstjänster som ordnas och produceras av arbetsgivare.

Varje välfrädsområde ansvarar för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet i fråga om den social- och hälsovård som det ordnar enligt 1 mom. 1 och 7 punkten. Om den hälso- och sjukvårdstjänst som ett välfrädsområde ordnar dock produceras av en aktör som avses i 4 §, svarar denna också för att ordna patientombudens verksamhet till denna del. Det välfrädsområde som ansvarar för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet bestäms i övrigt enligt inom vilket välfrädsområdes område den service som avses i 1 mom. tillhandahålls. Om en i 1 mom. 1 punkten avsedd hälso- och sjukvårdstjänst som produceras av ett välfrädsområde eller en sådan i 1 mom. 3, 4 eller 6 punkten avsedd hälso- och sjukvårdstjänst som tillhandahålls inom välfrädsområdets område dock ordnas av en i 3 eller 4 § avsedd aktör, svarar denna även för att ordna patientombudens verksamhet till denna del.

Patientombudens och socialombudens verksamhet ska ordnas som en enhetlig administrativ helhet som är åtskild från välfrädsområdets uppgifter i samband med ordnande och produktion av social- och hälsovård.

Välfrädsområdet ska utse ett tillräckligt antal patientombud och socialombud så att patientombudens och socialombudens tjänster finns tillgängliga enligt patienternas och klienternas servicebehov. Välfrädsområdet ska dessutom utse en ansvarig person för patientombudens och socialombudens verksamhet, om patientombudens och socialombudens uppgifter sköts av fler än en person. Välfrädsområdet kan också utse en ansvarig person separat för patientombudens verksamhet och separat för socialombudens verksamhet, varvid vardera ansvariga personen sköter de uppgifter som enligt 8 § 3 mom. hör till sitt uppgiftsområde. Om patientombudens och socialombudens uppgifter inom välfrädsområdet sköts av endast en person, ska denna utöver sina uppgifter enligt 8 § 1 och 2 mom. även sköta den ansvariga personens uppgifter enligt 8 § 3 mom.

Välfrädsområdet ska informera sina invånare om patientombudens och socialombudens verksamhet samt på internet och på andra tillgängliga sätt offentliggöra patientombudens, socialombudens och den ansvariga personens namn och kontaktuppgifter. Utöver välfrädsområdet ska andra aktörer som ordnar och producerar tjänster som avses i 2 § 1 mom. informera sina klienter och patienter om patientombudens och socialombudens verksamhet och kontaktuppgifter på tillgängliga sätt. Välfrädsområdet och nämnda andra aktörer ska i informationen beakta olika klient- och patientgruppers behov.

Bestämmelser om anskaffning av tjänster från privata tjänsteproducenter för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet finns i 3 kap. i lagen om ordnande av social- och häl-

Betänkande ShUB 49/2022 rd

sovård (612/2021). Velfärdsområdet kan dock inte skaffa de uppgifter som hör till den ansvariga personen för patientombudens och socialombudens verksamhet av en privat tjänsteproducent.

På utveckling av patientombudens och socialombudens verksamhet inom velfärdsområdet och på deras fortbildning tillämpas 32 och 59 § i lagen om ordnande av social- och hälsovård.

3 §

HUS-sammanslutningens ansvar för att ordna patientombudens verksamhet

HUS-sammanslutningen ska ordna patientombudens verksamhet i den hälso- och sjukvård som sammanslutningen ordnar och producerar. Om den hälso- och sjukvårdstjänst som HUS-sammanslutningen producerar dock ordnas av ett velfärdsområde eller en aktör som avses i 4 §, svarar denna också för att ordna patientombudens verksamhet till denna del. På patientombudens verksamhet som ordnas av HUS-sammanslutningen tillämpas vad som i 2 § 3–7 mom. föreskrivs om patientombudens verksamhet.

4 §

Statens och Arbetshälsoinstitutets ansvar för att ordna patientombudens verksamhet

Staten ska ordna patientombudens verksamhet inom följande hälso- och sjukvårdstjänster:

1) hälso- och sjukvård som ges vid statens sinnessjukhus som anges i lagen om statens sinnessjukhus (1292/1987),

2) hälso- och sjukvårdstjänster som ordnas och produceras av Försvarsmakten och som avses i lagen om hälsovården inom försvarsmakten (322/1987),

3) hälso- och sjukvårdstjänster som ordnas och produceras av den i lagen om Enheten för hälso- och sjukvård för fångar (1635/2015) avsedda Enheten för hälso- och sjukvård för fångar.

Arbetshälsoinstitutet ska ordna patientombudens verksamhet i de i lagen om arbetshälsoinstitutets verksamhet och finansiering (159/1978) avsedda hälso- och sjukvårdstjänster som institutet producerar.

Patientombudens verksamhet ska ordnas åtskilt från uppgifter som hänför sig till de i 1 mom. avsedda statliga myndigheternas och inrättningarnas samt Arbetshälsoinstitutets uppgifter i anslutning till ordnande och produktion av hälso- och sjukvård.

De i 1 mom. avsedda statliga myndigheterna och inrättningarna samt Arbetshälsoinstitutet ska utse ett tillräckligt antal patientombud så att patientombudens tjänster finns tillgängliga enligt patienternas servicebehov. Varje i 1 mom. avsedd statlig myndighet och inrättning samt Arbetshälsoinstitutet ska dessutom utse en ansvarig person för patientombudens verksamhet, om patientombudens uppgifter sköts av fler än ett patientombud vid den statliga myndigheten eller inrättningen i fråga eller vid Arbetshälsoinstitutet. Om patientombudens uppgifter sköts av endast ett patientombud, ska denna utöver sina uppgifter enligt 8 § 1 mom. även sköta den ansvariga personens uppgifter enligt 8 § 5 mom. De i 1 mom. avsedda statliga myndigheterna och inrättningarna samt Arbetshälsoinstitutet ska informera sina patienter om patientombudens verksamhet och offentliggöra patientombudens och den ansvariga personens namn och kontaktuppgifter på internet och på andra tillgängliga sätt. I informationen ska olika patientgruppers behov beaktas.

De i 1 mom. avsedda statliga myndigheterna och inrättningarna samt Arbetshälsoinstitutet kan avtala med velfärdsområdet om att velfärdsområdet producerar patientombudens verksamhet för

Betänkande ShUB 49/2022 rd

den statliga myndighetens eller inrättningens eller Arbetshälsoinstitutets räkning. Dessutom kan statens sinnessjukhus och Enheten för hälso- och sjukvård för fångar avtala med varandra om produktion av patientombudens verksamhet för varandras räkning.

Varje i 1 mom. avsedd statlig myndighet och inrättning samt Arbetshälsoinstitutet som svarar för att ordna patientombudens verksamhet svarar för utvecklandet av sina patientombuds verksamhet och för deras fortbildning.

5 §

Patientombudens och socialombudens oberoende och opartiskhet

Den som ansvarar för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet ska ordna verksamheten så att patientombudens och socialombudens oberoende och opartiskhet tryggas när de utför sina uppgifter. Patientombud och socialombud ska i sin uppgift handla oberoende och opartiskt.

6 §

Behörighet för patientombud och socialombud

Behörig för uppgiften som patientombud, socialombud och ansvarig person för verksamheten är den som har för uppgiften lämplig högre högskoleexamen och sådan kännedom om uppgiftsområdet som uppgiften kräver.

7 §

Servicespråk för patientombud och socialombud

Bestämmelser om individens språkliga rättigheter i fråga om tjänster som tillhandahålls av patientombud och socialombud finns i språklagen (423/2003) och samiska språklagen (1086/2003). Den som får tjänster som avses i 2 § 1 mom. 3 punkten har samma språkliga rättigheter i fråga om patientombudens och socialombudens tjänster som vid mottagandet av de tjänster som avses i den punkten. Dessutom har den som får tjänster som avses i 4 § 1 mom. 2 punkten samma språkliga rättigheter i fråga om patientombudens tjänster som vid mottagandet av de tjänster som avses i den punkten.

Vid anlitande av social- och hälsovårdstjänster som omfattas av Lapplands välfärdsområdes finansieringsansvar har samer trots vad som föreskrivs i 2 § 1 och 2 mom. rätt att anlita patientombudens och socialombudens tjänster som ordnas av Lapplands välfärdsområde.

Om ett patientombud eller ett socialombud inte behärskar det teckenspråk eller något annat språk som personen använder eller om personen på grund av en funktionsnedsättning eller av någon annan orsak inte kan göra sig förstådd, ska den som ansvarar för att ordna verksamheten, utöver vad som föreskrivs i 1 mom., i den mån det är möjligt ordna tolkning och skaffa en tolk vid tillhandahållandet av patientombudens och socialombudens tjänster.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

8 §

Uppgifter för patientombud, socialombud och ansvariga personer

Patientombud har till uppgift att

- 1) ge patienter råd i frågor som gäller tillämpningen av lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992), nedan *patientlagen*,
- 2) ge patienten eller patientens lagliga företrädare, en anhörig eller någon annan närstående råd och vid behov bistå med att framställa en anmärkning som avses i 10 § i patientlagen,
- 3) ge råd om hur klagomål, omprövningsbegäran, besvär, skadeståndsyrkande, ersättningsyrkande som gäller patient- eller läkemedelsskador, eller något annat ärende som gäller patientens rättsskydd inom hälso- och sjukvården kan inledas hos en behörig myndighet,
- 4) informera om patientens rättigheter,
- 5) samla information om patienternas kontakter och följa hur patienternas rättigheter och ställning utvecklas, samt
- 6) utöver sina uppgifter enligt 1–5 punkten även i övrigt arbeta för att främja och tillgodose patientens rättigheter.

Socialombud har till uppgift att

- 1) ge klienter råd i frågor som gäller tillämpningen av lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000), nedan *klientlagen*, och lagen om småbarnspedagogik (540/2018),
- 2) ge klienten eller klientens lagliga företrädare, en anhörig eller någon annan närstående råd och vid behov bistå med att framställa en anmärkning som avses i 23 § i klientlagen samt ge klienten råd och vid behov bistå med att framställa en anmärkning som avses i 54 § i lagen om småbarnspedagogik,
- 3) ge råd om hur klagomål, omprövningsbegäran, besvär, skadeståndsyrkande eller något annat ärende som gäller klientens rättsskydd inom socialvården eller småbarnspedagogiken kan inledas hos en behörig myndighet,
- 4) informera om klientens rättigheter,
- 5) samla information om klienternas kontakter och följa hur klienternas rättigheter och ställning utvecklas, samt
- 6) utöver sina uppgifter enligt 1–5 punkten även i övrigt arbeta för att främja och tillgodose klientens rättigheter.

Den ansvariga personen för patientombudens och socialombudens verksamhet inom välfärdsområdet har till uppgift att

- 1) styra och samordna patientombudens och socialombudens verksamhet,
- 2) för sin del utveckla patientombudens och socialombudens kompetens och verksamhet,
- 3) följa hur patienternas och klienternas rättigheter och ställning utvecklas och tillsammans med patientombud och socialombud årligen sammanställa en redogörelse om detta till välfärdsområdesstyrelsen, samt
- 4) samarbeta med olika myndigheter och tjänsteproducenter inom social- och hälsovården och småbarnspedagogiken för att främja och tillgodose klientens och patientens rättigheter.

Den redogörelse till välfärdsområdesstyrelsen som avses i 3 mom. 3 punkten ska dessutom delges kommunstyrelserna i kommunerna inom välfärdsområdets område och regionförvaltningsverket samt vid behov andra anordnare och producenter av tjänster som avses i 2 § 1 mom. Väl-

Betänkande ShUB 49/2022 rd

färdsområdet ska offentliggöra redogörelsen på internet och informera om att redogörelsen har offentliggjorts.

På ansvariga personer för patientombudens verksamhet hos de aktörer som avses i 3 och 4 § tillämpas 3 mom. till den del det i momentet föreskrivs om den ansvariga personens uppgifter i anslutning till patientombudens verksamhet. Varje ansvarig person ska lämna den redogörelse som avses i 3 mom. 3 punkten till den i 3 eller 4 § avsedda aktör vars patientombudsverksamhet han eller hon är ansvarig person för samt för kännedom till regionförvaltningsverket.

9 §

Personuppgiftsansvariga

Den behöriga myndighet inom välfärdsområdet som ansvarar för att ordna patientombudens och socialombudens verksamhet är personuppgiftsansvarig enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning) för handlingar i patientombudens och socialombudens verksamhet som omfattas av myndighetens organiseringsansvar, och sådana handlingar i patient- och socialombudsmannaverksamhet som överförts till myndigheten från kommuner och samkommuner.

Den behöriga myndighet inom HUS-sammanslutningen som ansvarar för att ordna patientombudens verksamhet är i 1 mom. avsedd personuppgiftsansvarig för handlingar i patientombudens verksamhet som omfattas av myndighetens organiseringsansvar, och sådana handlingar i patientombudsmannaverksamhet som överförts till myndigheten från Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt.

Statens sinnessjukhus, Enheten för hälso- och sjukvård för fångar och Arbetshälsoinstitutet, som ansvarar för att ordna patientombudens verksamhet, är i 1 mom. avsedda personuppgiftsansvariga för handlingar i den verksamheten. Personuppgiftsansvarig för handlingar i patientombudens verksamhet som ordnas av Försvarmakten är Huvudstaben.

10 §

Behandling av personuppgifter

Handlingar i patientombudens och socialombudens verksamhet ska hållas åtskilda från den personuppgiftsansvariges övriga handlingar.

Patientombud och socialombud har trots sekretessbestämmelserna rätt att behandla personuppgifter som ingår i handlingar som de förfogar över och som är nödvändiga för att de ska kunna utföra sina uppgifter. Åtkomsträttigheterna till personuppgifter som registrerats elektroniskt ska bestämmas med beaktande av uppgifterna för respektive patientombud och socialombud.

På en minderårigs rätt att förbjuda att uppgifter om honom eller henne lämnas ut till vårdnadshavaren eller någon annan laglig företrädare tillämpas 51 § i lagen om behandling av kunduppgifter inom social- och hälsovården (/).

Betänkande ShUB 49/2022 rd

11 §

Dokumentering och registrering av uppgifter

När det är fråga om annan än allmän rådgivning ska patientombud och socialombud, när de tillhandahåller en person tjänster enligt 8 § 1 eller 2 mom., utöver vad som föreskrivs i 27 § i lagen om informationshantering inom den offentliga förvaltningen (906/2019) registrera följande uppgifter:

- 1) den berörda personens namn och personbeteckning eller, om den inte är känd, en beteckning som fungerar som temporär identifikation eller födelsedatumet,
- 2) namn och behörighet för en laglig företrädare, anhörig eller någon annan närstående,
- 3) personens modersmål och kontaktspråk,
- 4) uppgift om ett förbud enligt 10 § 3 mom. som gäller utlämnande av uppgifter,
- 5) tidpunkten för när handlingen kommit in till patientombudet eller socialombudet,
- 6) namnet på den som upprättat handlingen samt dennes uppgift vid verksamhetsenheten,
- 7) tidpunkten för när handlingen upprättats.

När patientombud och socialombud tillhandahåller tjänster som avses i 1 mom. ska de dessutom dokumentera en beskrivning av den begärda rådgivningen, den rådgivning som getts och andra åtgärder samt övriga nödvändiga uppgifter i samband med tillhandahållandet av tjänsterna.

12 §

Bevarande av handlingar

Den personuppgiftsansvarige ska bevara handlingarna och logguppgifterna i patientombudens och socialombudens verksamhet i 12 år efter det att behandlingen av ärendet har avslutats. När bevaringstiden för handlingarna har löpt ut och Riksarkivet inte har bestämt att en handling ska bevaras varaktigt, ska den personuppgiftsansvarige se till att handlingarna förstörs omedelbart.

13 §

Patientombudens och socialombudens rätt att få information

Välfärdsområdets patientombud och socialombud har trots sekretessbestämmelserna rätt att av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata samt av aktörer som ordnar och producerar tjänster som avses i 2 § 1 mom. få nödvändiga uppgifter

- 1) för att säkerställa att patientens eller klientens lagliga företrädare, en anhörig eller någon annan närstående person har behörighet,
- 2) om den mognadsbedömning av en minderårig som ligger till grund för den förbuds rätt som avses i 10 § 3 mom.

Ett patientombud hos en i 3 och 4 § avsedd aktör har trots sekretessbestämmelserna rätt att få i 1 mom. avsedda nödvändiga uppgifter av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata och av den i 3 eller 4 § avsedda aktör som ordnar den patientombudsverksamhet som sköts av patientombudet i fråga.

Betänkande ShUB 49/2022 rd

14 §

Tillsyn över patientombudens och socialombudens verksamhet samt riksomfattande register

På den egenkontroll som välfärdsområdet, HUS-sammanslutningen, staten och Arbetshälsoinstitutet utövar och på myndighetstillsyn när de ordnar patientombudens eller socialombudens verksamhet tillämpas vad som särskilt föreskrivs om egenkontroll och myndighetstillsyn i fråga om den social- och hälsovård som ordnas av nämnda aktörer.

Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården ska föra ett riksomfattande register över patientombud och socialombud. I registret antecknas patientombudens och socialombudens namn- och kontaktuppgifter, utbildning samt verksamhetsanordnaren. De som ordnar patientombudens och socialombudens verksamhet ska lämna dessa uppgifter och ändringar i dem elektroniskt till Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården.

15 §

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) 11 § och i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) 24 och 24 a §, sådana de lyder, 24 § delvis ändrad i lag 603/2022 och 24 a § i lag 290/2016.

Bestämmelserna i 11 § och 14 § 2 mom. i denna lag tillämpas senast från och med den 1 januari 2025.

Den som vid ikraftträdandet av denna lag är verksam som patientombudsman är behörig att vara patientombud trots vad som föreskrivs i 6 §.

2.

Lag

om ändring av 53 § i lagen om småbarnspedagogik

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om småbarnspedagogik (540/2018) rubriken för 53 § och 53 § 2 mom. som följer:

Betänkande ShUB 49/2022 rd

53 §

Styrning, rådgivning och socialombud

Bestämmelser om ordnande av socialombudens verksamhet i fråga om småbarnspedagogiken finns i lagen om patientombud och socialombud (/).

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors 15.2.2023

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Markus Lohi cent
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Kim Berg sd
medlem Kaisa Juuso saf
medlem Arja Juvonen saf
medlem Pia Kauma saml
medlem Noora Koponen gröna
medlem Terhi Koulumies saml
medlem Merja Kyllönen vänst
medlem Aki Lindén sd
medlem Hanna-Leena Mattila cent
medlem Ilmari Nurminen sd
medlem Veronica Rehn-Kivi sv
medlem Minna Reijonen saf
medlem Heidi Viljanen sd
medlem Sofia Virta gröna.

Sekreterare var

utskottsråd Sanna Pekkarinen.